

Nelleke Both
Gerard Hubers
Bert Jansen
Marlieke Motké

'Hi, hi' grinnikte hij;
'hi, hi' snikte zij.
(Van Dale¹⁰, 961)

SEKSISMEN IN VAN DALE¹

Het woord seksisme komt in Van Dale (nog) niet voor, het verschijnsel wel. De werkgroep die in dit artikel voorlopig verslag doet van een onderzoek, bedoelt met seksismen de verbale uitdrukkingen die discrimineren op grond van het (vrouwelijk) geslacht. Een steekproef in Van Dale leverde daarvan heel wat voorbeelden op. Op zichzelf is dat niet zo verbazingwekkend. Een woordenboek geeft immers een geconcentreerde weerspiegeling van taalgebruik en daarmee ook van de in de maatschappij bestaande waarden en oordelen. Maar er is meer aan de hand; wat het woordenboek vastlegt, geldt ook weer als norm en bevestigt of bevordert daardoor de manier waarop wordt gedacht, c.q. gediscrimineerd. Mede met het oog daarop is het artikel geschreven; het wordt hier aangeboden om ook in Moedertaalonderwijs aandacht te vragen voor dit aspect van taal en maatschappelijke werkelijkheid.

Inleiding

Wat in de omgang Van Dale genoemd wordt, heet officieel Groot Woordenboek der Nederlandse Taal. Het bevat zo'n kwart miljoen woorden, dat wil zeggen, vet gedrukte woorden. Volgens de advertenties bevat het 'alle feiten van het Nederlands'.

Geeft het alleen maar feiten? In de inleiding wordt daarvan gezegd: 'Van Dale is dus in beginsel een normatief woordenboek, maar met grote voorzichtigheid in de toepassing van dit beginsel (...) ' (pag. ix). In de praktijk echter wordt het als norm gebruikt, zonder grote voorzichtigheid, en niet alleen bij het scrabbelen.

Juist omdat het niet alleen beschouwd wordt als

een beschrijvend woordenboek, maar omdat het gezag heeft en normen aanbiedt voor 'correcte' woorden en betekenissen, zijn we op zoek gegaan naar seksismen in Van Dale. Het ligt voor de hand om dan in het bijzonder te gaan kijken bij woorden waarvan je verwacht dat ze over mannen of vrouwen gaan. Het leek ons echter zinvoller om dat precies niet te doen, maar woorden op te slaan die volkomen neutraal lijken. Een steekproef was daar de beste werkwijze voor.

We moesten ook nog een definitie bedenken van 'seksisme' want in Van Dale staat die niet. We verstaan onder een seksisme een verbale uitdrukking die, hetzij direct, hetzij indirect, discrimatoir is op grond van geslacht, in het bijzonder op grond van vrouwelijk geslacht.

Waarom zou je naar seksismen gaan zoeken in een woordenboek?

In de eerste plaats omdat het voorkomen van seksismen in Van Dale het gebruik ervan als het ware rechtvaardigt. Is dat niet wat overdreven? Wel zeker niet. Als Van Dale na de betekenisomschrijving van *karakter* als 'krachtig ontwikkelde, sterk uitkomende zedelijke persoonlijkheid' als voorbeeldzin geeft *een man met karakter*, en na de betekenisomschrijving '(eufem.) eigenzinnig-, koppigheid' de voorbeeldzin *Henriëtte heeft veel karakter*, dan heeft een taalgebruiker toch gelijk als hij de eerste omschrijving op mannen en de tweede op vrouwen van toepassing acht? Vooral ook omdat tevoren onder dat lemma als *het vrouwelijke karakter* genoemd is als voorbeeld bij 'ook van groepen van personen'. Dan is er toch iets met vrouwenkarakters? Bovendien wordt *het mannelijk karakter* helemaal niet genoemd; bestaat het niet, of is het norm?

In de tweede plaats omdat het woordenboek de plaats is om aan te geven dat seksismen zozeer zijn doorgedrongen tot ons cultuurpatroon, dat het Groot Woordenboek der Nederlandse Taal daarvan doordrengd is, en niet alleen in de taalschat die het weergeeft, maar ook in de omschrijvingen en de voorbeeldzinnen. Juist dat vanzelfsprekende van seksismen maakt het zo moeilijk ze te bestrijden. Ze moeten eerst bewust gemaakt worden voor je daaraan kan beginnen. Het woordenboek kan een mooie aanvulling zijn op andere manieren om leerlingen dat bewustzijn bij te brengen.

In de derde plaats, om er toe bij te dragen dat een volgende druk van Van Dale gezuiverd zal worden van seksismen. Daarvoor zal een uitgebreidere inventarisatie door het woordenboek moeten worden gemaakt.

In dit artikel geven we weer wat we gedaan hebben om seksismen in Van Dale op te sporen. Een verslaggeving van het onderzoek volgt nog; hier geven we slechts een aantal van onze bevindingen weer.² Omdat we de beschikking hadden over de negende druk, gingen we daarvan uit, maar we controleerden wel steeds veranderingen in de tiende druk. De steekproef bestond hieruit dat we elke vijfde bladzijde van het eerste deel van de negende druk doornamen; zo kwamen we aan tweehonderd bladzijden. Waar we hieronder getallen geven, pretenderen we niet exact te zijn. Een voorbehoud moeten we maken wat de opgenomen woorden betreft, omdat niet duidelijk is

op grond van welk materiaal de samensteller te werk gaat.

We verzamelden seksismen op drie onderdelen:

- 1 taalschat
- 2 voorbeeldzinnen, al dan niet geciteerd
- 3 persoonsnamen.

Voor het onderdeel persoonsnamen kozen we een andere verzamelwijze, dat komt later aan de orde.

Taalschat

Wat de taalschat betreft, kun je ook bij jezelf te rade gaan, en in een groep kom je snel op een mooie verzameling. Je kunt het Van Dale niet kwalijk nemen dat ze er in staan: het is niet de taak van een woordenboeksamensteller om een moreel oordeel uit te spreken over het taalgebruik. Het voordeel van Van Dale is dat je er snel veel bij elkaar hebt, wat je dan kan uitbreiden met citatenboeken (Succes-agenda!), spreekwoordenboeken, volksrijmen, noem maar op. In totaal kwamen we zo'n zeventig keer een seksisme tegen dat je onder taalschat kan rekenen. De omvangrijkste rubriek verwijst naar de ondergeschikte rol van de vrouw, vooral in het huwelijk, maar in het algemeen in relatie tot de man. Natuurlijk is dat een afspiegeling van een bestaande toestand; maar stereotiepe zegswijzen zijn ook een soort rechtvaardiging en daardoor instandhouding van die toestand. Wat in de taalschat is vastgelegd 'is nu eenmaal zo'. Zo wordt van meisjes gezegd dat ze *van de markt raken* als ze gaan trouwen, of nee, Van Dale omschrijft het als 'getrouwd raken', meisjes spelen daarin blijkbaar een passieve rol. Dan is *het vlees verkocht*, en *bezit hij een vrouw*, wat Van Dale kies omschrijft als 'tot zijn wens hebben'; ze hoeft dus nog niet eens met hem getrouwd geraakt te zijn? In elk geval *mans hand boven* (voor wie het niet weet: 'het gezag van de man moet gelden boven dat van de vrouw'). (Je kan je afvragen of het niet toch ook een kwestie is van omschrijving: *vrienden bezitten* wordt in Van Dale niet omschreven als 'vrienden tot zijn/haar wens hebben', maar als 'vrienden hebben' (in ruimste zin).

Als goede tweede scoort de rubriek sex. Legio is het aantal woorden voor vrouwen als sex-object: *jachtgat*, *drevelgat*. Zo wordt bij *jagen* o.a. opgegeven '9. het vervolgen om zich meester te maken van - of te bereiken, b.v. geboefte, ongedierte, schatten, een vrouw, enz.' Vooral dat 'enz.' is in-

teressant: blijkbaar vormen 'geboefte, ongedierte, schatten, en een vrouw' een categorie die de gebruiker van het woordenboek zélf verder kan aanvullen. We denken dat Van Dale een wat al te vriendelijke omschrijving geeft van het spreekwoord *bij nacht zijn alle katjes grijs*: 'in het donker komt het er niet op aan met wie men vrijt, alle meisjes en vrouwen zijn dan even mooi'. Want in het donker zie je toch niet of iemand is *om in te bijten*, gezegd van 'iets dat er zeer appetijtelijk uitziet, in 't bijz. van een aantrekkelijk vrouwspersoon'. Ja, een vrouwspersoon is tenminste 'iets'.

Verder zijn er zeer veel termen om aan te geven dat een vrouw kwaadaardig is (*aas, kreng, priij*), slonzig en slordig (*flodder, morsebel*), of voor mannen niet aantrekkelijk (*natiepaard, driedekker, bekluit*). Of er meer pejoratieven zijn voor mannen hebben we niet uitgezocht, dat is op zich niet zo belangrijk. Het lijkt ons wel interessant om na te gaan op welke eigenschappen zulke kwalijk bedoelde termen slaan voor vrouwen en mannen. Het gaat om het vergelijken, niet om de termen op zich.

Van Dales voorbeeldzinnen

Hoe komen vrouwen voor in Van Dales voorbeeldzinnen?

We onderscheiden twee soorten. Voorbeeldzinnen met een vrouw er in, en voorbeeldzinnen met zowel een man als een vrouw er in.

De eerste soort zetten we apart, omdat het voorkomen ervan opmerkelijk is, als naar schatting 95 procent van alle voorbeeldzinnen een zin met een man is. Of niet een man, maar 'een mens in het algemeen'? Dat is moeilijk uit te maken. Dat doet er voor dit onderzoek ook niet veel toe. Het gaat er om dat een voorbeeldzin met *zij* er in een uitzondering is, en dan zal er wel iets bijzonders aan de hand zijn.

We vonden zo'n zeventig zij-zinnen. Het indelen in rubrieken ging vanzelf. Het meest kwam zo'n zij-zin voor als het er om ging iemands fysieke verschijning te beschrijven. Een *roos, gratie, schoone geslacht*, als zij lacht krijgt ze *kuiltjes* in d'r wangen, zij is *hoog* in de schouders. Maar ook in gevallen dat het trefwoord niet speciaal op uiterlijke vorm slaat: bij *al* vind je 'die dame moet al heel mooi geweest zijn', en bij *aller* 'de allerschoonste der godinnen'. Van alle mogelijke voorbeeldzinnen kiest Van Dale er juist zo één.

En natuurlijk, als goede tweede, vinden we een rubriek 'zwakke geslacht'. Zo gauw iets met natigheid te maken heeft, ja en ook zonder dat, voegt Van Dale een voorbeeld in waarin een vrouw huilt: 'haar sponde was *doorplengd* met tranen', 'in haar ogen *blonken* tranen'. Of andere zwaktes: 'zij was een flauwte *nabij*' (het staat niet bij *flauwte*, maar bij *nabij*!), 'bij haar spreekt het *gevoel* sterker dan het verstand', 'o, neen, neen! *gilde* zij, terwijl zij beide handen voor de ogen hield', 'die dame is bang voor *dieven*', 'zij is niet *graag* alleen thuis'. Als er een huishoudelijk karwei te doen valt, ook dan schakelt Van Dale vrouwen in: 'zij is aan de *afwas*, de meid is bezig de *groente* schoon te maken'.

Onthullender is het om te vergelijken welke betekenisoomschrijvingen Van Dale geeft als zowel een *hij*-zin als een *zij*-zin wordt gegeven. Hierboven gaven we al het voorbeeld van *karakter*. Een duidelijke komt voor bij *goeddenken*. Na de omschrijving 'nodig, nuttig, wenselijk voorkomen' volgt 'het docht hem goed daar te blijven'; na 'behegen, aanstaan' komt 'zij doet wat haar goeddunkt'. Wat *getroosten* mensen zich? 'Hij getrooste zich er veel moeite voor' ('gaf zich veel moeite') en 'zij zal zich in haar lot getroosten' ('zich er wel in schikken'). En wat doen mensen *hevig* ('bw. op hevige wijze, in hoge mate, erg')? 'Zij snikte hevig' en 'hij was hevig verontwaardigd'.

Wat bij mannen een incidenteel geval lijkt te zijn, is bij vrouwen vaak permanent: hij loopt 'met een *boos* gezicht de deur uit', maar zij is 'een boos wijf'; 'zij heeft altijd van die vreemde *nukken*' en hem overkomt dat wel 's: '*nukken* in zijn hoofd krijgen'. En 'moeder is *bezorgd*', zij is een '*bezorgde* moeder', zo is haar karakter, o nee, haar aard; 'vader was altijd zo bezorgd voor het geluk van zijn kinderen', ja, daar had hij zo z'n redenen voor.

De voorbeeldzinnen waarin zowel een *hij* als een *zij* voorkomt, geven ons een kijkje in de wereld van Van Dale: wat doen vrouwen en mannen met elkaar? Het is een wereld waarin sex centraal staat, en wel op een bijzondere manier: mannen die vrouwen belagen en vrouwen die mannen afwieren. Voorbeelden: 'als hij meende haar te *grijpen*, was ze weg', 'dit meisje is bij alle verzoeking *braaf* gebleven', 'hij is van dat meisje niet *af* te *krijgen*', 'zij is *gewild* vlees, zij wordt haast iedere avond uitgevraagd'. Hij houdt er *liefjes* op na, en 'zij heeft wel eens een *avontuurtje* gehad'. Vaak

ook is de vrouw onderdanig aan de man 'met tranen in de ogen *zag* zij hem *na*'. Zij is degene die vleit 'zij weet hem alles wat zij begeert met zoet gepraat *af* te *troggelen*', en 'zij kon zo *lieftallig* smeken', maar hij treedt nogal eens onbeschoft tegen haar op: 'hij voer *grovelijk* tegen haar uit', 'hij *dwong* haar te blijven', 'zijn wonderlijk *gedrag* jegens zijn verloofde'. Niet zelden blijft de vrouw standvastig, waar de man dan innig onderlijdt: 'zijn herhaalde tranen en smekingen *stuitten* op haar standvastigheid *af* als op een onbeveeglijke rots'.

Waardoor worden mensen afgemat? Hij wordt *afgemat* door zorgen, zij door ziekte, wat zijn zorgen versterkt want 'hij waakt aan haar *sponde*', die, zoals we al eerder zagen, 'doorplengd' was 'van haar tranen'.

Geven mannen en vrouwen elkaar wel eens een hand? (Nee, hoogstens 'schenkt zij hem haar *hand*'.) Spreken mannen en vrouwen wel eens met elkaar? (Bij spreken zijn er vier zij-zinnen: 'zij sprak hem bijna elke dag', 'haar hart heeft nog nooit gesproken' (d.i. liefhebben), 'haar trekken spreken nog van vroegere schoonheid', 'de liefde sprak uit haar ogen, uit geheel haar *wezen*'.)

Het mannelijk perspectief van waaruit veel voorbeelden worden gekozen, blijkt ook uit het lemma *af*: 'van zijn vrouw *af* zijn', 'van elkaar *af* zijn'. Is in het laatste geval dan de vrouw van de man *af*?

Eerlijk is eerlijk: twee maal komt iets normaal voor. Bij *bevriend* wordt vermeld: 'zij is met hem bevriend', en bij *geestig* staat zowel 'een geestige man' als 'een geestige vrouw'.

Persoonsnamen

Het meest uitgebreid zijn we bezig geweest met het onderzoeken van het al of niet voorkomen van vrouwelijke persoonsnamen. (Die term hebben we van De Vooys, Nederlandse Spraakkunst.)

In het Nederlands zijn van de meeste de vorm te voorspellen:

-aar/-aarster	}	afgeleid van werkwoord-
-er/ster		

-oot/ote
-ing/inge
ant, ent/ante, ente
ist/iste

us/a

samenstellingen met een grondwoord als hierboven genoemd

inwoonster van land/provincie/stad.

Daarop zijn vele uitzonderingen, en het is duidelijk dat een woordenboek die moet vermelden. Zo is het *veroveraar/veroveraarster*, maar *winnaar/winnares*. Als de mannelijke persoonsvorm helemaal niet eindigt op een van de lettergrepen als hierboven, dan is er helemaal niets van te zeggen: zo is het *directeur/directrice*, maar *chanteur/chanteuse*; *dominee/domineese*; *ambtenaar/ambtenares*; *graaf/gravin*; *held/heldin*. Andere uitzonderingen zijn: *kiezer/kiezeres*; *dichter/dichteres*.

Maar waarom zou een woordenboek vormen opnemen die voorspelbaar zijn? Het is onzinnig dat er in zou staan *drinken* (drink, drinkt, drinkend), *wél drinken* (dronk, gedronken). Waarom zou er dan wel in staan *drinker/drinkster*, *medewerker/medewerkster*? Als er dan *wél* voorspelbare vrouwelijke vormen in het woordenboek voorkomen, dan zal daar wel een bijzondere reden voor zijn, meenden we. Bijvoorbeeld, als de betekenissen van de twee vormen uit elkaar gegroeid zouden zijn, dan moet het *wél* worden opgenomen. Zo moet *werkster* wel in het woordenboek staan, met een eigen omschrijving, omdat het niet zo maar hetzelfde is als 'vrouwelijke werker'.

De steekproefsgewijze verzameling als bij de andere rubrieken bleek hier minder geschikt. Handiger bleek het om het Retrograde Woordenboek van het Nederlands te raadplegen. Daar kun je gemakkelijk vormen opzoeken die eindigen op *-aar* en *-aarster*. Zo'n woordenboek bevat de woorden van het Nederlands alfabetisch gerangschikt op de laatste letter. Helaas is het gebaseerd op de achtste druk van Van Dale, met een supplement op de negende. Maar het leek ons voldoende om een indruk te krijgen van de selectie van Van Dale. We controleerden bovendien steeds op de tiende druk.

We geven een aantal gevallen waar we op z'n minst een vraagteken kunnen zetten bij de toevaligheid van het al of niet voorkomen van de vrouwelijke vorm.

-aar/-aarster. In ongeveer de helft van de niet-samengestelde gevallen is de vrouwelijke vorm wel vermeld. Hier lijkt volkomen toeval te heersen. Voor zo'n vijf gevallen is er wel een verklaring te vinden waarom de vrouwelijke vorm voorkomt, namelijk omdat de betekenis ervan zich van de

mannelijke heeft verwijderd. Bijvoorbeeld *tippe-laarster* ('straatmeid, lichtekooi') en *tippelaar* ('iemand die tippelt' en 'straatdief').

Overwegend vermeldt Van Dale niet de samengestelde vormen. Maar vreemd genoeg komt die soms toch wel weer voor. Het duidelijkst komt dat tot uiting bij de (onvoorspelbare) uitgang -es van een vorm op -aar. Dat de vrouwelijke vorm van het grondwoord wordt vermeld, is natuurlijk juist. Maar waarom dan ook samenstellingen in de vrouwelijke vorm voorkomen, hoewel die voorspelbaar zijn, vereist interpretatie.

Zo zijn er zesentwintig samenstellingen met *kunstenaar*, en daarvan komt dan vijf maal de vrouwelijke vorm voor: *schrijf-, zang-, toneel-, toon- en voordrachtskunstenares*. Geen *woord-, film-, wis-, reclame- of bouwkunstenares*, om er maar vijf te noemen. Behalve de *schrijf-* zijn de andere -kunstenaresen reproductieve artiesten en geen creatieve. Zo komen er vijfenveertig samenstellingen voor met *leraar*, maar slechts vijf in de vrouwelijke vorm: *zang-, hoog- (!), spraak-, muziek- en pianolerares*. Waarom niet één, of waarom dan niet ook *algebra-, ski-, auto- of tuinbouwlerares*? Als we dan negen samenstellingen aantreffen met *eigenaar*, en we zien alleen medeëigenares als vrouwelijke vorm, dan vraag je je af of een vrouw wel iets in d'r eentje kan bezitten, of altijd met iemand deelt. Aan de bijna tachtig samenstellingen met *handelaar* is geen enkele vrouwelijke vorm toegevoegd! Ook de tiende druk geeft nog geen vrouwelijke vormen voor bovenstaande woorden.

us/a. We hebben alleen de persoonsnamen op *cus/ca* bekeken. Een persoonsnaam op *cus/ca* heeft bijna altijd iets geleerds. In Van Dale⁹ komen er in totaal ruim 125 voor, waarvan ca 45 samenstellingen, waarvan 3 met vrouwelijke vorm. Die drie zijn: *medica* ('vrouwelijke medicus'), *hysterica*, *diabetica*. Van de laatste twee is wel opmerkelijk dat *hysterica* als lemma optreedt, met daarachter de mannelijke vorm *hystericus*, maar *diabeticus* met daarachter de vrouwelijke vorm *diabetica* in strijd met de alfabetische volgorde.

ist/iste. Nieuwborg vermeldt ruim vijfhonderd van zulke mannelijke namen, waarvan er ongeveer vijftig samengesteld zijn; rest ongeveer vierhonderdvijftig enkelvoudige woorden. Van ruim veertig wordt de vrouwelijke vorm gegeven. Dat is minimaal weinig. Kan daar enige systematiek in zitten? Het lijkt van wel. Een belangrijke groep

persoonsnamen op *ist* heeft betrekking op het bespelen van een muziekinstrument. Van de vele muziekinstrumenten die er zijn vermeldt Van Dale van slechts dertig dat ze door een vrouw worden bespeeld, en daaronder natuurlijk *clavecijniste, harpiste, fluitiste*, maar niet bijvoorbeeld *celliste, paukeniste, bassiste*. In de lijst kun je wel enig systeem ontdekken: vrouwen bespelen de beschaafde, lichte, hoge, kortom, vrouwelijke instrumenten, mannen beheersen het lage register en het slagwerk.

Voor acht enkelvoudige vormen geeft Van Dale alleen de vrouwelijke, zoals *modiste, diëtiste, feministe, agendiste*. Er zijn geen mannen die, zoals Van Dale *feministe* omschrijft 'deelneemster aan het feminisme' kunnen zijn (*feminisme* 'vrouwenbeweging, streven naar meer resp. gelijke rechten voor de vrouw' (meer dan? gelijk met/aan wat?)). Bij de samenstellingen verdient nog even te worden vermeld dat er maar één vrouwelijke specialiste schijnt te bestaan: *schoonheidsspecialiste* (geen *hartspecialiste, onderwijsspecialiste* bijvoorbeeld). Als we de achtste en de negende druk vergelijken, zien we dat er tussen 1961 en 1970 vijf nieuwe vrouwelijke typisten bijgekomen zijn (de mannelijke vorm bestaat niet in Van Dale): *uitzend-, stencil-, audio-, fono- en ordertypiste*. En vrouwen mogen nu *codiste* en *stiliste* worden; de vrouwelijke vorm is in de negende druk toegevoegd.

er/ster. Bij deze groep hebben we ons node beperkt tot de woorden uit onze eigen steekproef. In principe zijn er duizenden van dit soort woorden: van alle handelingswerkwoorden, waarvan de stam niet op l, n of r eindigt, kan zo'n woord gevormd worden. Van de 175 die we aantreffen, waar zowel -er als -ster voorkwam, waren er ongeveer dertig gevallen waarin de betekenisomschrijving voor de vrouwelijke vorm anders was dan voor de mannelijke. Dat is leuk materiaal om te bekijken.

aanhaalster 'meisje dat gaarne aanhaalt, lief doet, stoeipoes'

aanhaler '1. (niet alg.) beginner, veroorzaker (van een twist, een onenigheid); 2. die aanhaalt, citeert, *spatiëring van de aanhaler*'

Mannen doen niet lief, en vrouwen citeren niet. Vandaar.

geleider '1. persoon die iemand geleidt'

geleidster 'vrouw die iem. begeleidt of vergezelt, hetzij eershalve, hetzij om de weg te wijzen; (oneig.) die iem. met raad en daad bijstaat, op de le-

vensweg geleidt'

Een vrouw begeleidt en vergezelt, ook bij wijze van spreken; een man geleidt. Van Dale geeft aan hoe het in de wereld is verdeeld. Of is het niet Van Dale die dat wijst? Is het eenvoudigweg een kwestie van taalschat? Er zijn veel van deze twijfelgevallen.

kijfster 'krakeelzuchtige vrouw'

kijver 'die kijft, twistzoeker'

Vinden we hier wat we al eerder zagen (bij de *zj*-zinnen): een onwenselijke eigenschap wordt een vrouw als blijvende eigenschap toegeschreven, een man doet sommige zaken nu eenmaal soms. 'Een man doet, een vrouw is', deze mooie Buytendijkse wijsheid in Van Dales omschrijvingen?

Besluit

Het is maar een greep uit het materiaal dat we gevonden hebben, maar het geeft wel een indruk van wat we gedaan hebben en ook een beetje van wat we gevonden hebben.

Het wereldbeeld van Van Dale, is dat een particuliere wereld van een woordenboekschrijver? Of is het een afspiegeling van 'ons aller wereld' die vol zit met verborgen seksismen, die je in het leven van alledag niet op het spoor komt omdat ze zo vanzelfsprekend zijn? Het woordenboek lijkt een

mooi jachtgebied: omdat daar alles waarvan ons taalgebruik doortrokken is geïsoleerd voorkomt en op een kluitje.

Als je een les voorbereidt over seksismen, dan kun je het woordenboek uitstekend als materiaalbron gebruiken. Maar ook kun je opdrachten geven aan leerlingen om bepaalde verschillen in het woordenboek op te zoeken. Je zult daarvoor waarschijnlijk niet persé Van Dale hoeven te gebruiken, we denken dat je bij elk woordenboek wel terecht kunt. Alleen Van Dale is zo uitgebreid, en het heeft gezag.

Vaak zal blijken dat je beter niet rechtstreeks lesjes over seksisme kan geven; vooral op middelbare scholen is het onderwerp vaak een voorwerp van spot en onwil. Dan kan je, ongemerkt bijna, als het woordenboek gebruikt wordt — en als het goed is, dan komt dat steeds vaker voor — wijzen op merkwaardige omschrijvingen en vermeldingen.

De uiteindelijke bedoeling van ons onderzoek is de aandacht te vestigen op seksismen in Van Dale om te voorkomen dat in een volgende druk alle discriminerende en rolbevestigende uitdrukkingen gehandhaafd blijven.

Maar het kan geen kwaad om ook al vast in de klas aandacht te vestigen op zulke zaken.

Noten

- 1 Met dank aan: Marijke Jansen, Ingeborg Lesener, Marjolein Zinkstok.
- 2 Dit artikel berust op een vooronderzoek. Het eigenlijke onderzoek is nog bezig; daarvan zal in mei/juni 1980 een eindverslag verschijnen. In dat verslag zullen we ook uitgebreider ingaan op stereotiepen in het algemeen, en seksismen in het bijzonder.

Gebruikte boeken

Van Dale *Groot Woordenboek der Nederlandse Taal* achtste druk (1961), negende (1970), tiende (1976)
E.R. Nieuwborg *Retrograde Woordenboek van de Nederlandse Taal* Antwerpen 1969
W. Smedts *Supplement op het Retrograde Woordenboek van de Nederlandse Taal* Leuven 1974